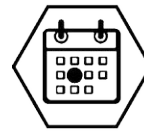
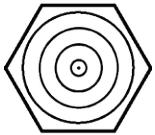

Tijmen Kuypers & Flip Krabbendam

Hoe ontwerp je een PvE voor Collectief Wonen?

Wooncoöperatiedag Cooplink 2024 sessie 2

Voorstellen

Flip Krabbendam

1965 - 1974 Bachelor & Master Architectuur in Delft

~1970 - nu CoHousing Architect

1981 - nu Bewoner van Centraal Wonen Delft

2011 Gepromoveerd aan de TU Delft

Voorstellen

Tijmen Kuyper

2016 - 2019 Bachelor Sociale Geografie & Planologie UvA

2020 - 2022 Bachelor Bouwkunde in Delft

2022 – nu Master Architectuur in Delft

2022 – nu Werkzaam als junior architect

2023 – nu CoWonen opgericht

Voorstellen

CoWonen

Adviseren bij het ontwerpen
van collectief wonen

-> **Visie** -> **PvE** -> **Ruimtelijke opzet** -> **SO** -> **VO** -> **DO** -> **Bestek**

Collectief Wonen...

Kan **milieu vriendelijker zijn**

(Tummers, 2017)

Kan **fysieke en mentale gezondheid** bevorderen

(Carrere et al., 2020)

Kan **eenzaamheid** verminderen

(Kesler, 1991; Kleeman et al., 2023)

Vergroot **informele burenhulp**

(Hamers et al., 2023)

Maar....

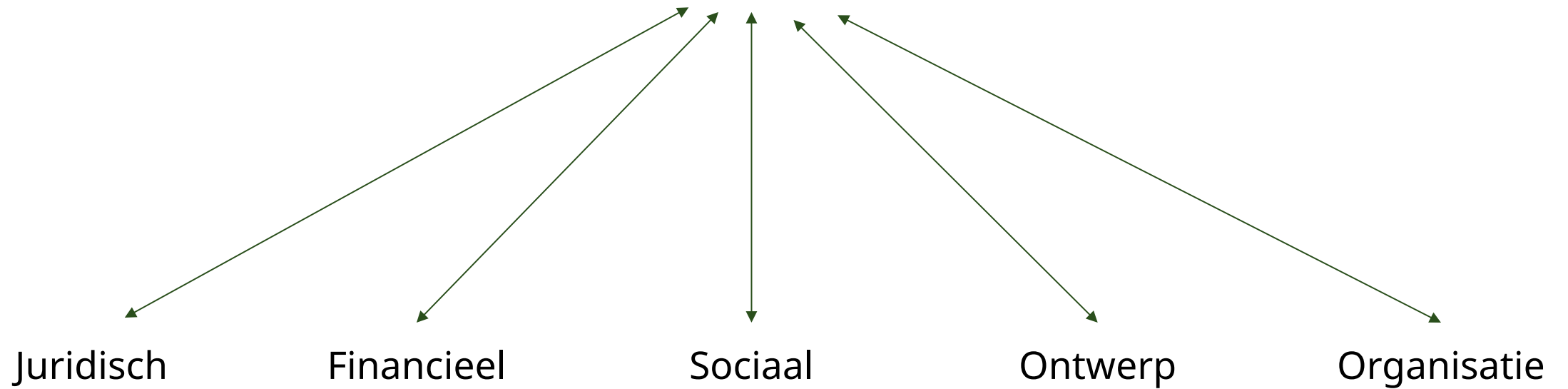
Maar alleen als bewoners **betrokken** zijn bij de gemeenschap

collectief wonen

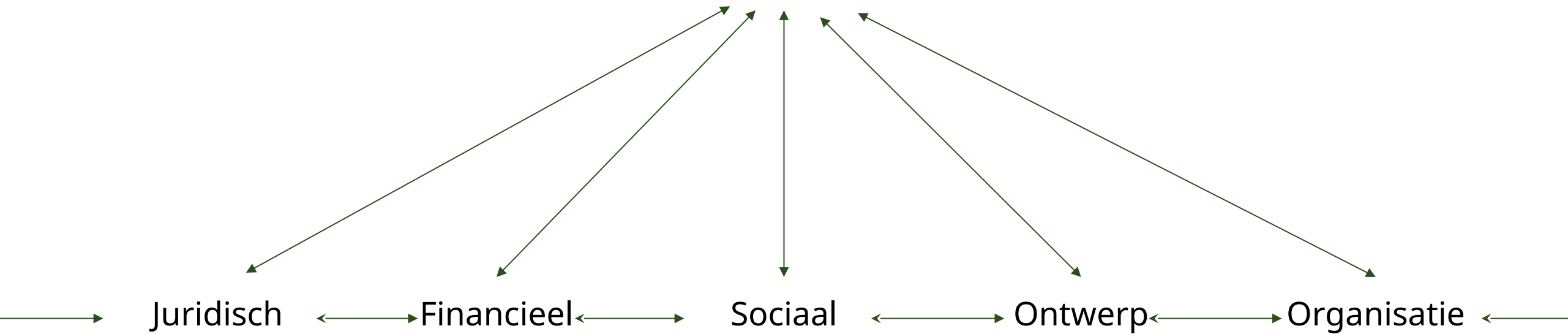
Een woonomgeving die betrokkenheid bij gemeenschap faciliteert

betrokken collectief wonen

betrokken collectief wonen

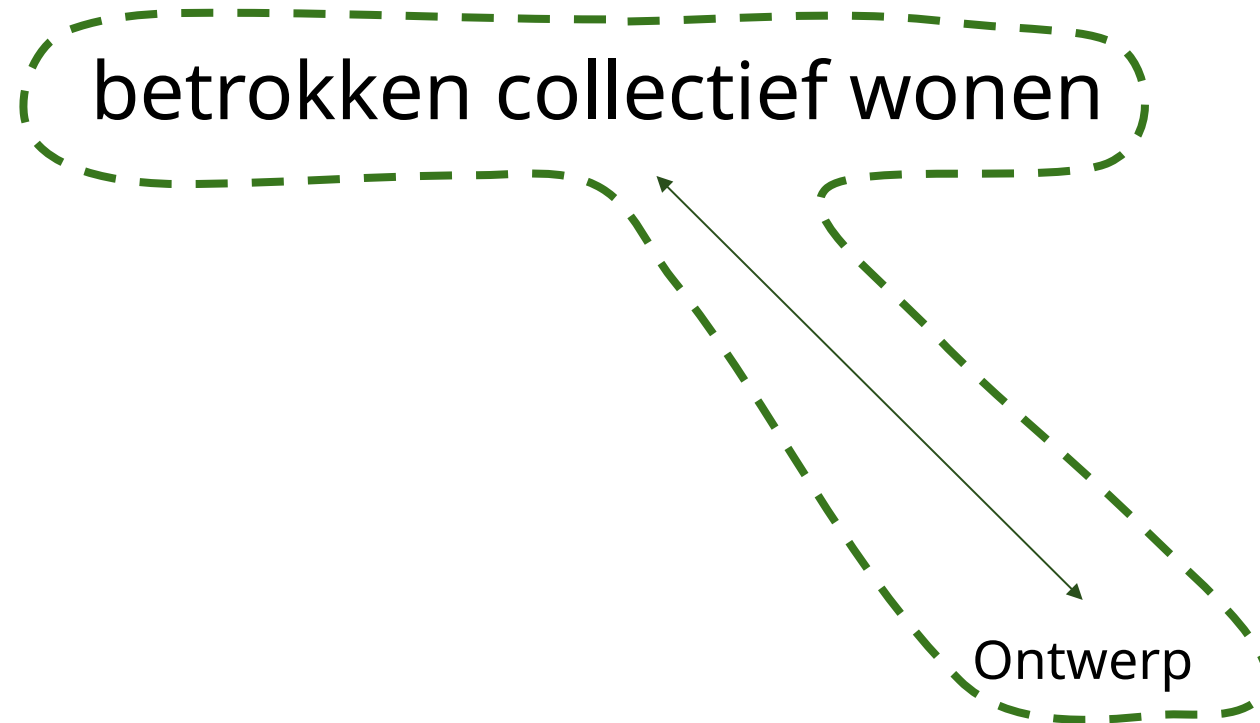

betrokken collectief wonen

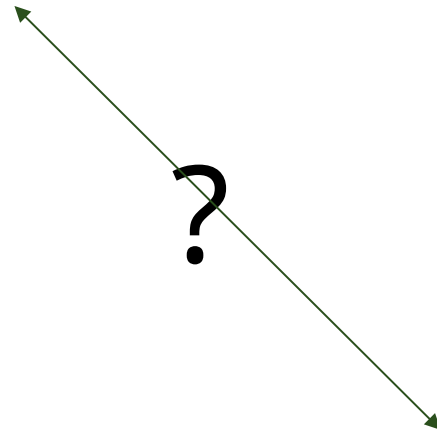

betrokken collectief wonen

Doelgroep ↔ Financieel ↔ Sociaal ↔ Ontwerp ↔ Organisatie

betrokken collectief wonen

Ontwerp

Sociaal Ruimtelijke Schaalniveaus

Bieden een context

Elk mens heeft een sociale context nodig om te weten wie je bent.

En die context, dat groepje mensen, heeft ook weer context nodig:

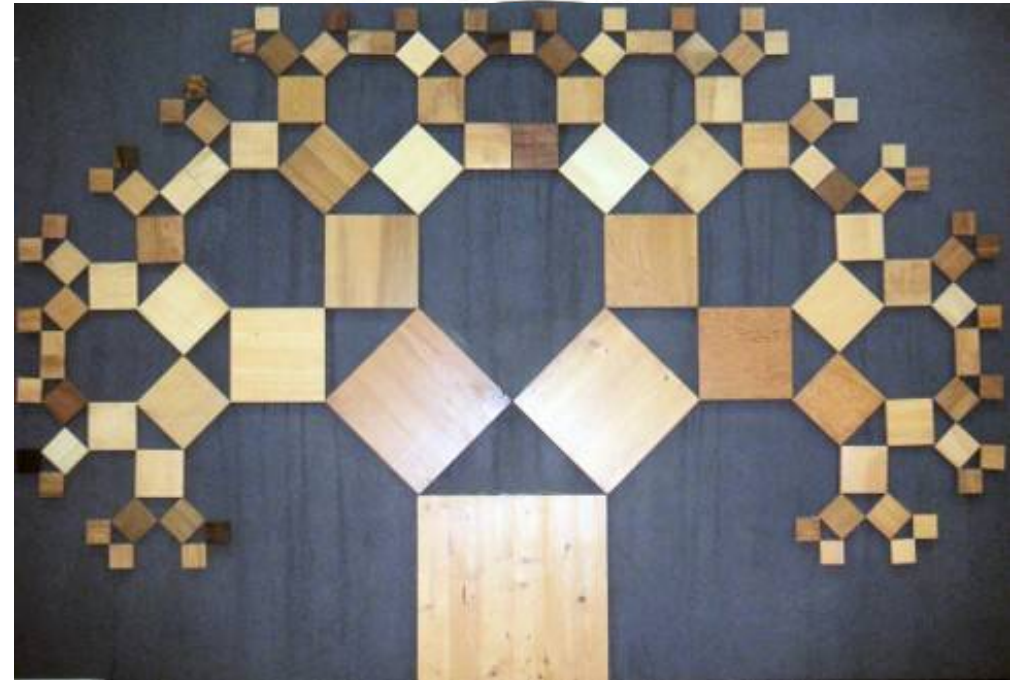
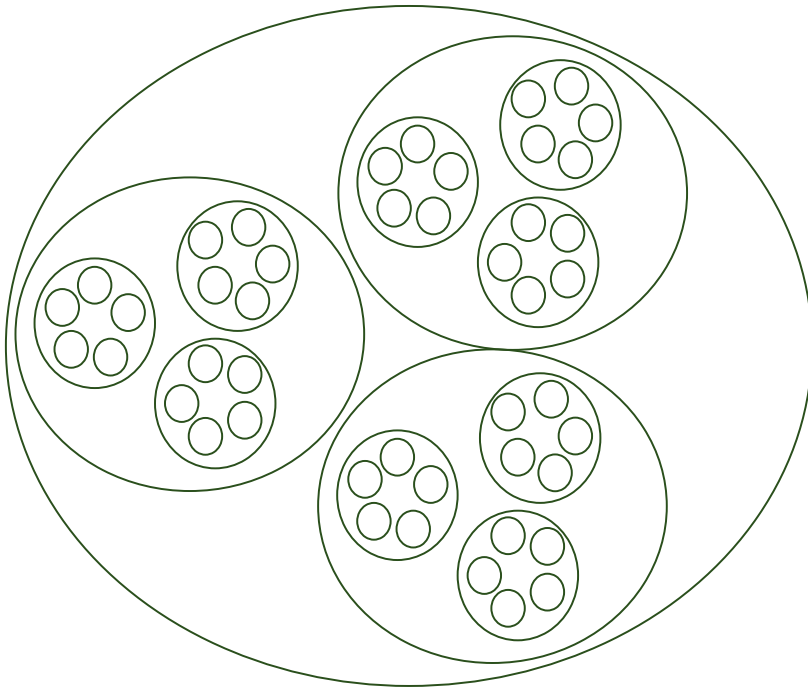
Wie ben ik, wie zijn wij?

Sociaal Ruimtelijke Schaalniveaus

Sociaal Ruimtelijke Schaalniveaus

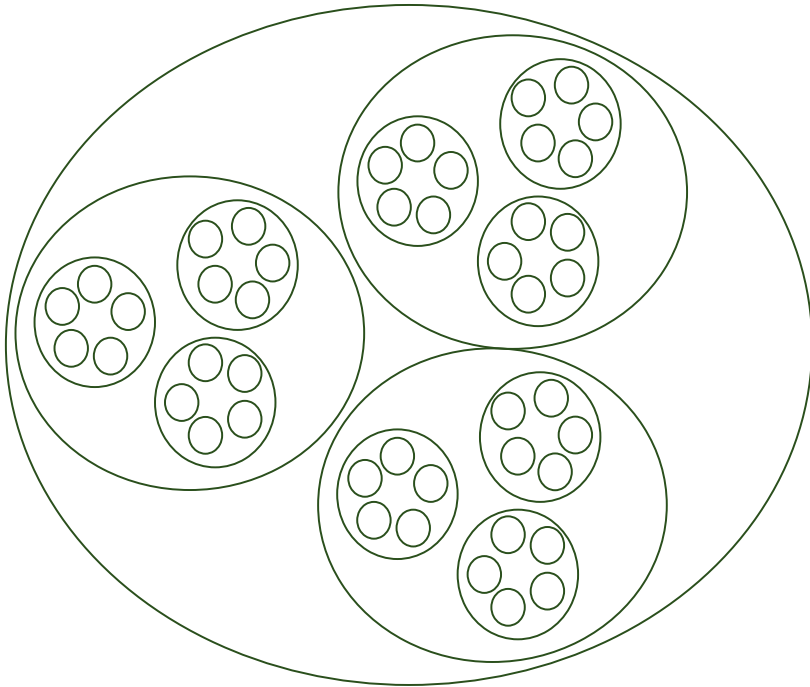
Boomstructuur

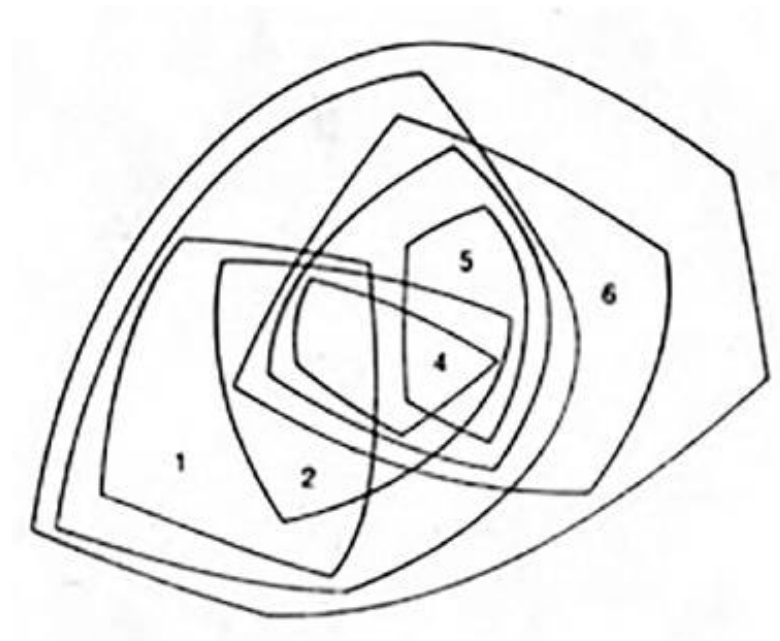
Sociaal Ruimtelijke Schaalniveaus

Sociaal Ruimtelijke Schaalniveaus

Boomstructuur

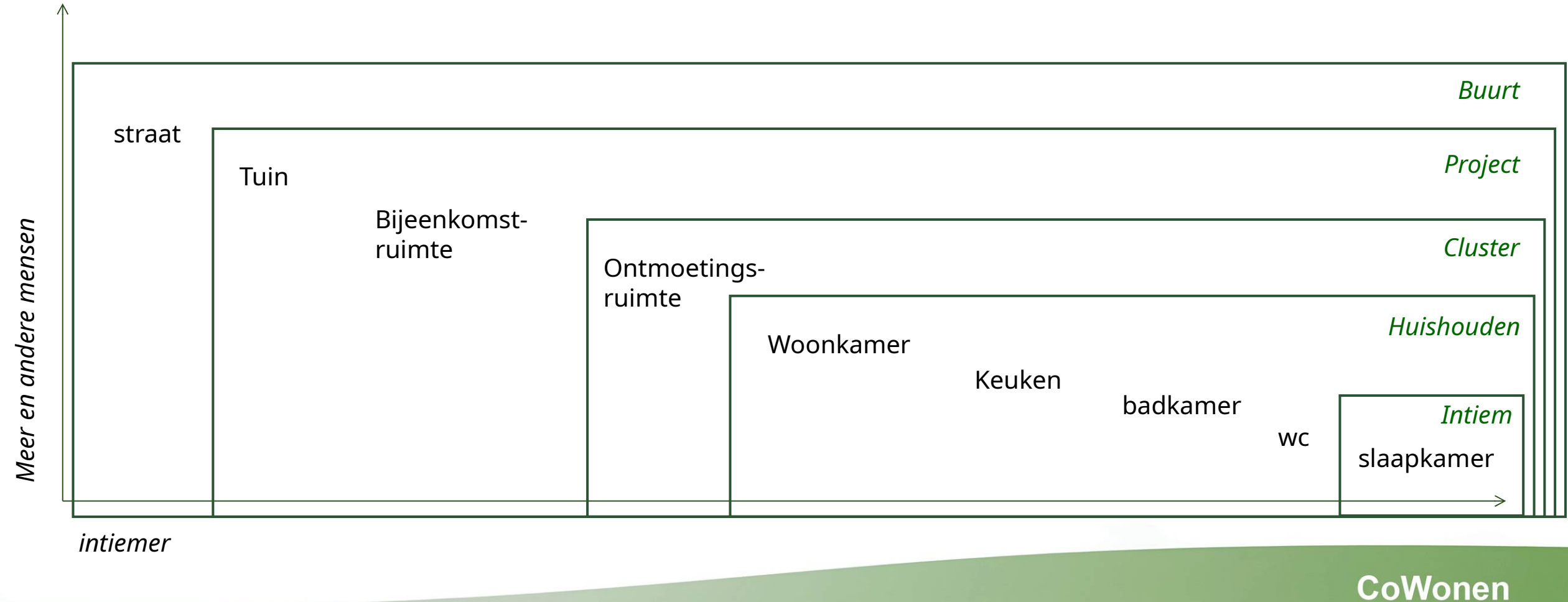
Met overlap

A city is not a tree – Christopher Alexander

Sociaal Ruimtelijke Schaalniveaus

Wat wil je delen, met wie?

Sociaal Ruimtelijke Schaalniveaus

Voorbeeld Centraal Wonen Delft

Intiem: Privé kamer(s)
en huishouden

Etage: Keuken & Sanitair
1 - 4 personen

(woon)
Groep: Eetkeuken en zitkamer
5 - 8 personen

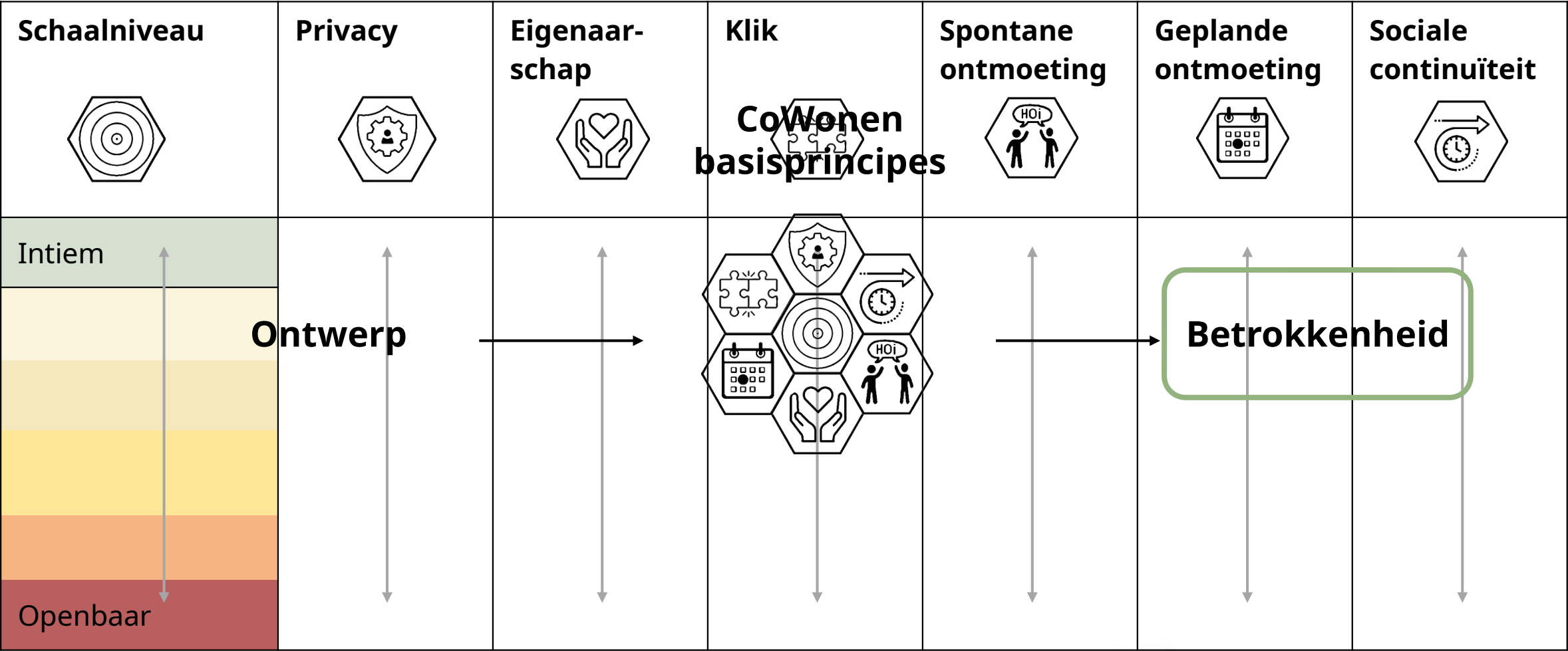
Drie:
groepen Fietsen, wasmachines
klusruimte en tuin
10 - 15 huishoudens

Project: Bar en vergaderruimte
Verbinding met buurt
40 - 60 huishoudens

Sociaal Ruimtelijke Schaalniveaus

Ontwerpen voor betrokkenheid

Basisprincipes per schaalniveau

Privacy

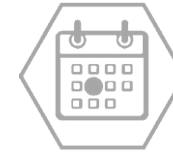
Eigenaarschap

Klik

Spontane
ontmoeting

Geplande
ontmoeting

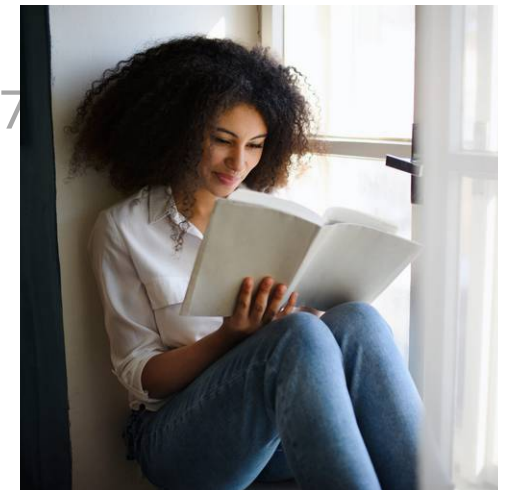
Sociale
continuïteit

Cohousing Bijgaardehof - Gent

Privacy is **controle over openbaarheid** (Altman, 1977).
Dat geldt voor elk sociaal ruimtelijk schaalniveau.

Deze **controle** is niet alleen terugtrekken maar
ook juist de keuze om wel **contact** te zoeken

Basisprincipes per schaalniveau

Privacy

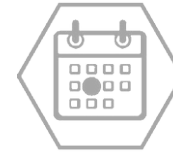
Eigenaarschap

Klik

Spontane
ontmoeting

Geplande
ontmoeting

Sociale
continuïteit

Let op de ***privacy paradox***:

Zonder controle trekt men zich snel terug naar een schaalniveau waar wel controle is.

Basisprincipes per schaalniveau

Privacy

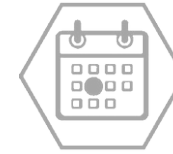
Eigenaarschap

Klik

Spontane
ontmoeting

Geplande
ontmoeting

Sociale
continuïteit

Eigenaarschap is het gevoel dat een plek (deels) van jou is, en je er dus **controle** over hebt.

Daar kan je dan sociaal en fysiek voor **zorgen**.
(Mantingh & Duivenvoorden, 2021; Hebert et al., 2022)

Basisprincipes per schaalniveau

Privacy

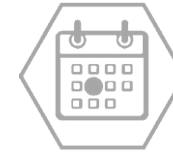
Eigenaarschap

Klik

Spontane
ontmoeting

Geplande
ontmoeting

Sociale
continuïteit

Toekomstige bewoners werken mee
in **co-creatie** al vanaf het PvE!
(Van den Berg et al., 2021; Prytula et al., 2024)

CoWonen PvE workshop met Wooncoöperatie Ons Groene Huis

Basisprincipes per schaalniveau

Privacy

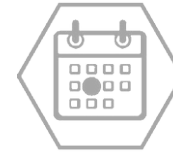
Eigenaarschap

Klik

Spontane
ontmoeting

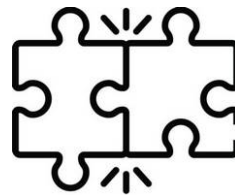
Geplande
ontmoeting

Sociale
continuïteit

Sociaal Ruimtelijke

Controle over met **wie**
je plekken deelt per schaalniveau
schaalniveau

Klik

Controle over **wat** voor ruimtes en
hoe deze ruimtes zijn per

Basisprincipes per schaalniveau

Privacy

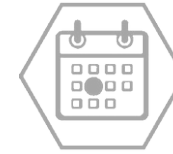
Eigenaarschap

Klik

Spontane
ontmoeting

Geplande
ontmoeting

Sociale
continuïteit

Denk altijd in **scenario's**. Is een **plek voor de gebruiker aantrekkelijk** genoeg om er te zijn?

(Kesler, 1991; Kleeman et al., 2023; Thompson, 2024)

De tuin in mijn woongroep in Rotterdam wordt nooit gebruikt.
Het is nooit de meest aantrekkelijke optie om te zijn.

Basisprincipes per schaalniveau

Privacy

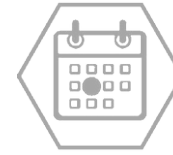
Eigenaarschap

Klik

**Spontane
ontmoeting**

Geplande
ontmoeting

Sociale
continuïteit

Spontaan ontmoeten is **laagdrempeliger** dan gepland
(Cattel et al., 2008; Open Kaart, 2016; Thompson 2024)

Van “groet” tot spontane borrel in de avondzon

Basisprincipes per schaalniveau

Privacy

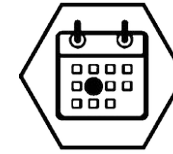
Eigenaarschap

Klik

Spontane
ontmoeting

**Geplande
ontmoeting**

Sociale
continuïteit

Gepland contact met een punt in de **agenda**.

Tradities zijn belangrijk voor groepsvorming.
(LVGO, 2021; de Kleuver, 2023)

Basisprincipes per schaalniveau

Privacy

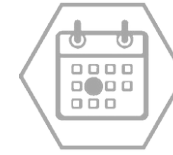
Eigenaarschap

Klik

Spontane
ontmoeting

Geplande
ontmoeting

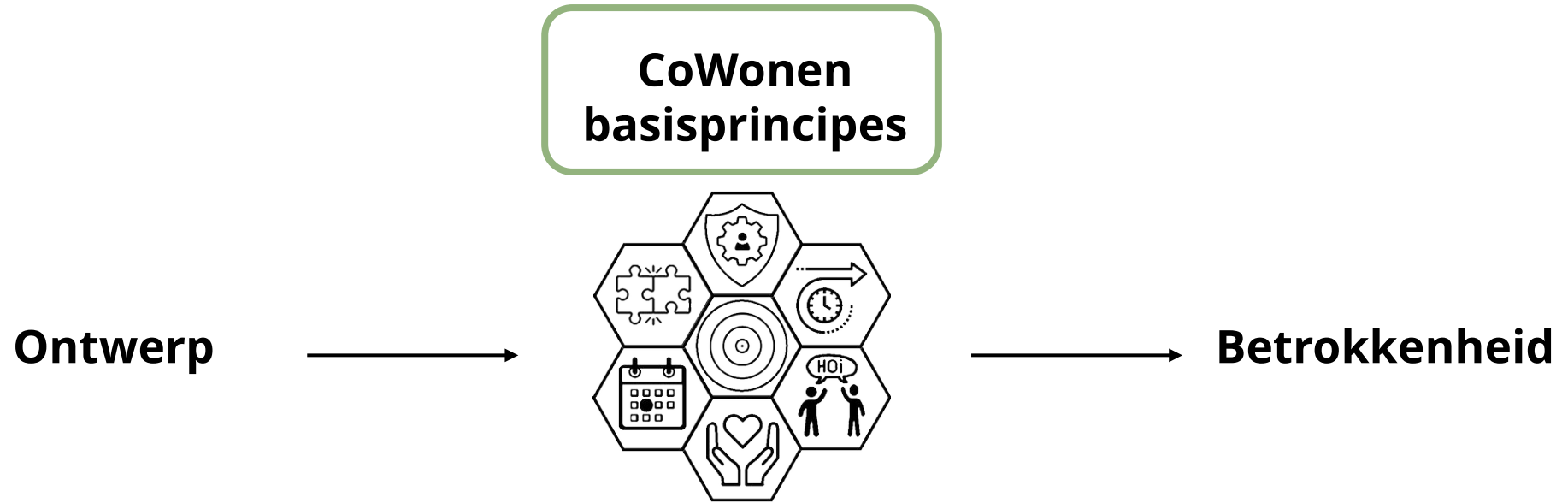
**Sociale
continuïteit**

Waardevolle relaties hebben tijd nodig om te groeien.
(Völker et al, 2007; French, et al., 2014; Happy Homes, 2024)

Sociaal Ruimtelijke Schaalniveaus

Ontwerpen voor betrokkenheid

Overgangszones

Het “cement” tussen niveaus

Overgangszones

Voorbeeld geen overgangszone

Overgangszones

Als “buffer” tussen schaalniveaus

Overgangszones

Als “verbinder” tussen schaalniveaus

80% van de spontane ontmoetingen tussen burens ontstaan op de stoep bij de voordeur.

(Mantingh & Duivenvoorden, 2021)

Overgangszones

Maatvoering is maatwerk

Hoe groter de sprong in openbaarheid

Hoe groter de overgangszone moet zijn

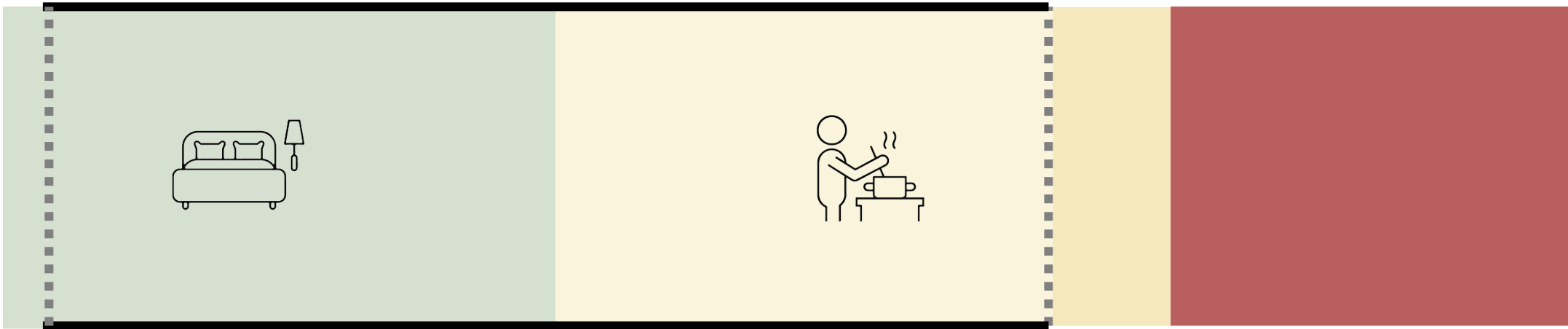
En bij te grote sprong, werkt het niet meer

Overgangszones

Gun intieme ruimtes open gordijnen

Rustige kant

Openbare kant

Overgangszones

Ontwerp de zone, niet de inrichting

Materialiseer de territorialiteit

Overgangszones

Zien en gezien worden

Het is een persoonlijke visite kaartje
naar een hoger schaalniveau.

En dat is belangrijk.

(Blom & Soomeren, 2015; De Bont & Kessel, 2021)

Ookal vinden we het niet allemaal mooi.

Overgangszones

Juist ook op een galerij

Knarrenhof - Gouda

Betrokkenheid bij collectieve ruimtes

Betrokkenheid bij collectieve ruimtes

Unieke reden voor spontaan gebruik

Een unieke kwaliteit om ergens te zijn

Ook alleen, iemand moet de eerste zijn

Betrokkenheid bij collectieve ruimtes

Ruimtelijke hiërarchie

Deel grote ruimtes op in kleinere plekken
Dan kan je er ook fijn alleen zitten.

Vandkunsten - Denemarken

Betrokkenheid bij collectieve ruimtes

Ruimtelijke hiërarchie

Deel grote ruimtes op in kleinere plekken
Dan kan je er ook fijn alleen zitten.

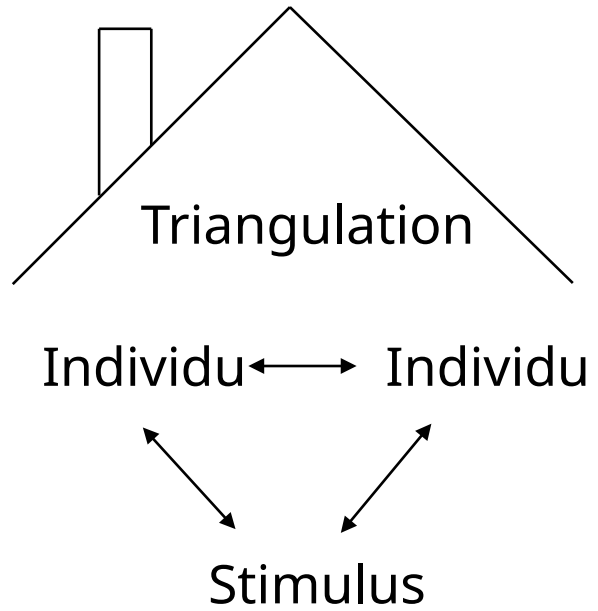

Ook buitenruimtes

Betrokkenheid bij collectieve ruimtes

Een reden om het gesprek te openen

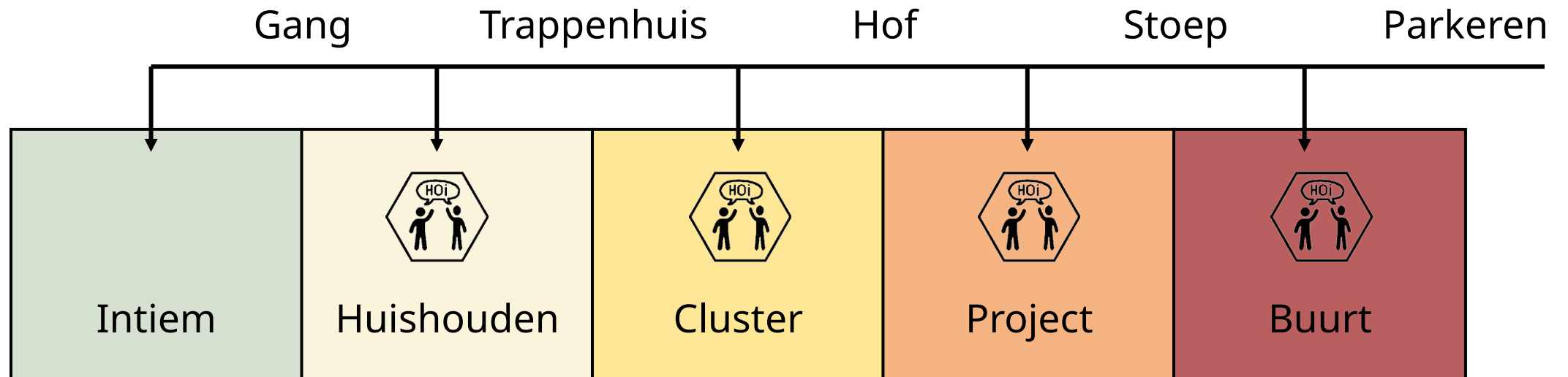
Routing is ontmoeting

CoWonen

Routing is ontmoeting

Dagelijkse route langs bestemmingen

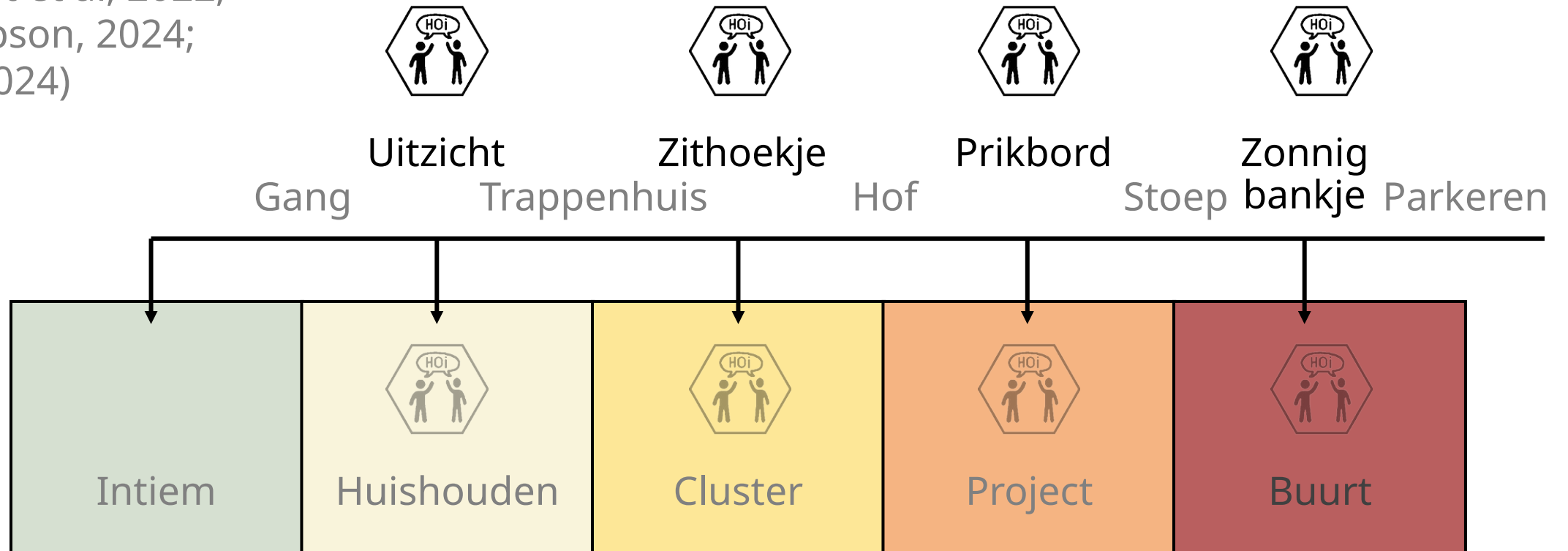

Routing is ontmoeting

Dagelijkse route langs **pauze-plekken**

Plekken om even te blijven hangen

(Hebert et al, 2022;
Thompson, 2024;
Kan, 2024)

Routing is ontmoeting

Routing verlaagt de privacy

Maar pas op!

Een route **door** een ruimte verlaagt de **privacy** en mogelijk de Klik

Maar ook:

een route langs een **dichte deur** maakt kans de op **spontane ontmoeting** klein

Goede middenweg voor ruimtes:
Doorzichte deur of binnenraam

Centraal Wonen Delft

Cohousing Schilders - Gent

Routing is ontmoeting

Tussendeuren verbinden binnen niveau

Tussendeuren

kunnen binnen schaalniveau groepen verbinden.

Centraal Wonen Delft

Routing is ontmoeting

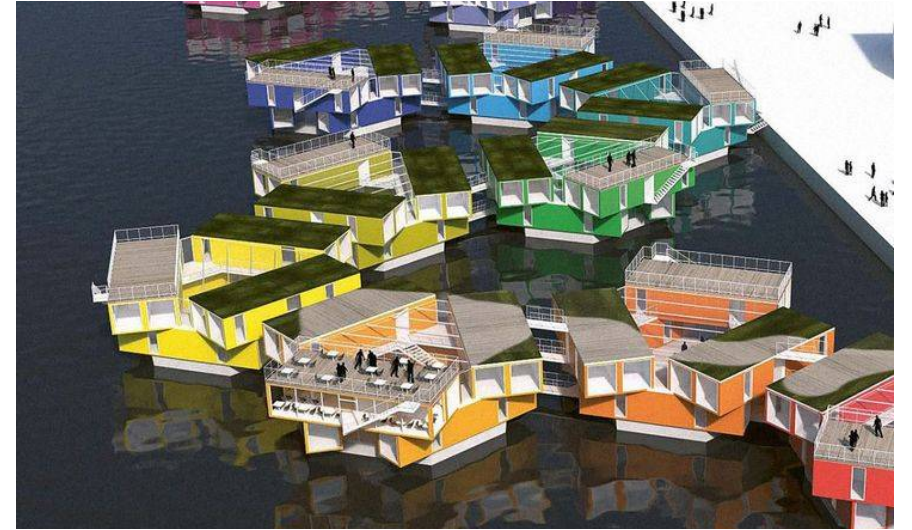
Maar routes verhogen wel openbaarheid

Maar let op!

Als het een drukke verbindingroute wordt,
dan wordt de ruimte een hoger
openbaarheidsniveau.

En dus minder privé, veilig en thuis.

“Doodlopende straatjes” zijn goed voor
privacy en eigenaarschap.

Urban Rigger – Denemarken - Concept

Urban Rigger – Denemarken - Gerealiseerd

Routing is ontmoeting

Tussendeuren bij Schoonschip Amsterdam

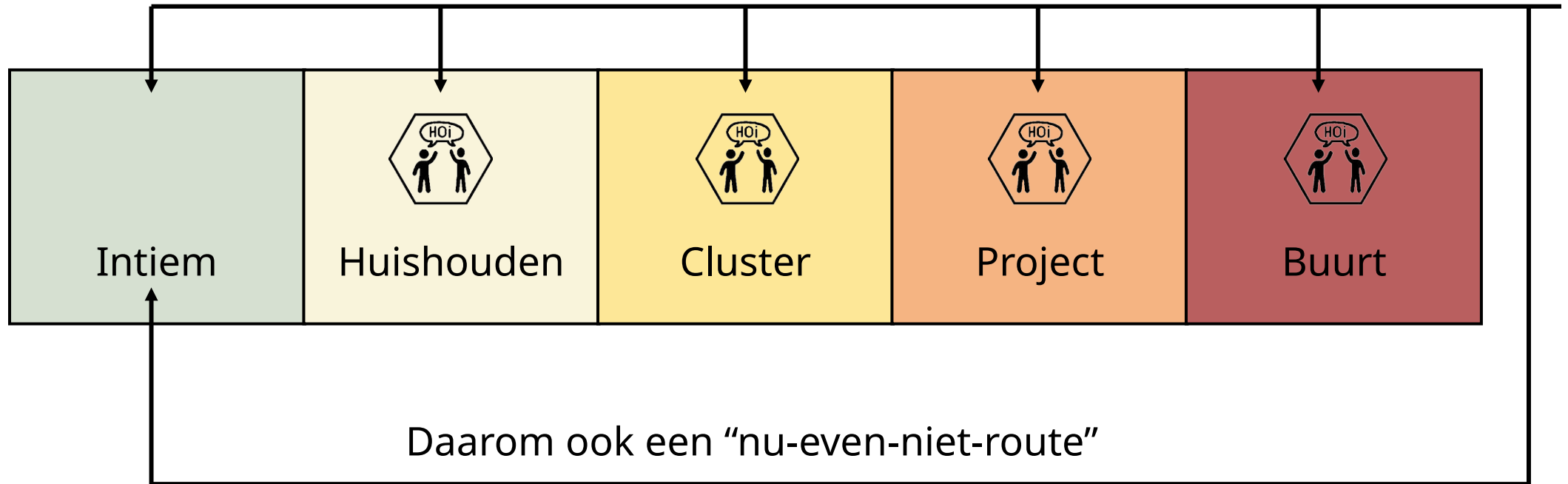

Routing is ontmoeting

Nu-even-niet route

Betrokkenheid kan niet zonder privacy

Routing is ontmoeting

Combineer “moet” met “mag”

“Moet plekken” bepalen of “Mag plekken” in de loop liggen

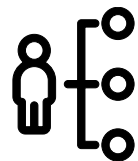
Moet plekken

- Privé woning
- Fietsenstalling
- Lift
- Afvalcontainer
- Wasruimte
- Brievenbus
- Parkeerplaats

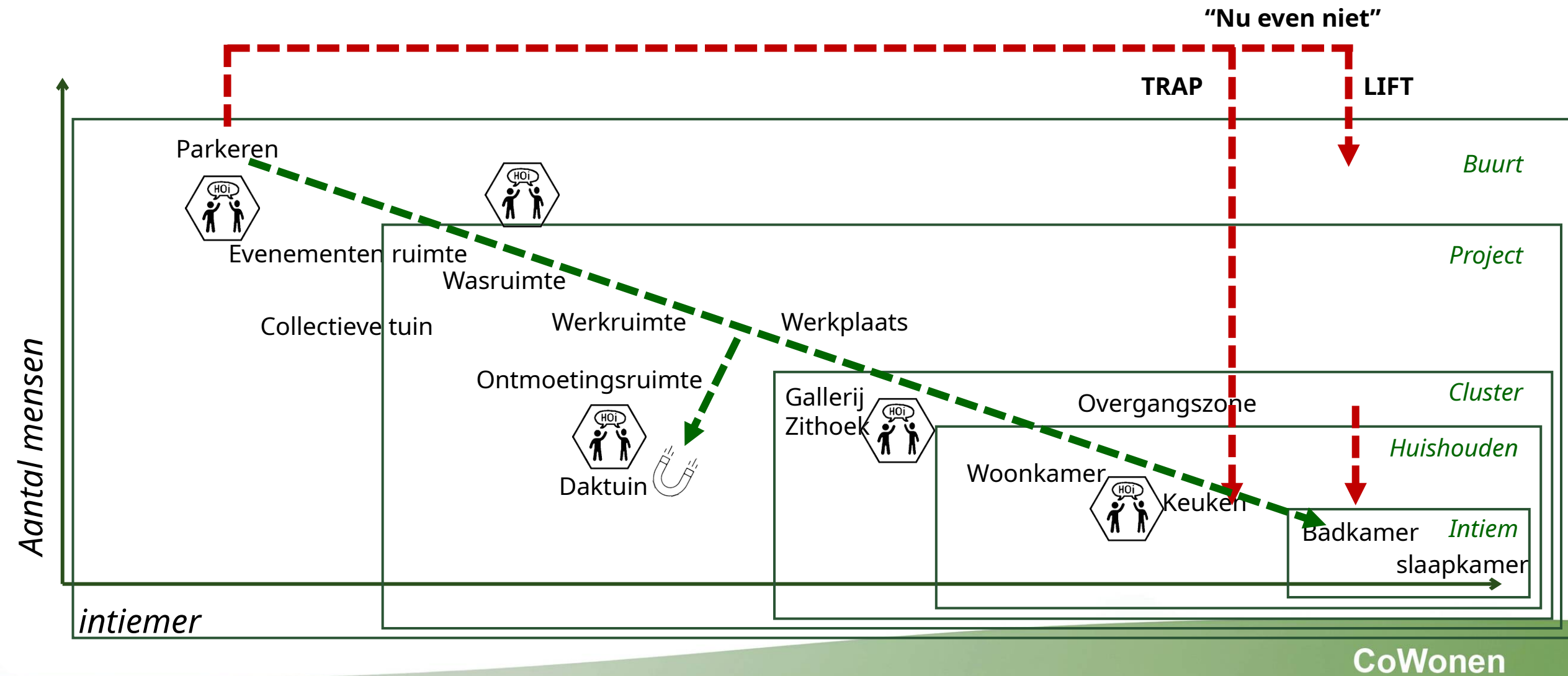
Mag plekken

- Dakterras
- Ontmoetingsruimte
- Trap
- Collectieve keuken
- Bank
- Evenementenruimte
- Gezamenlijke tuin

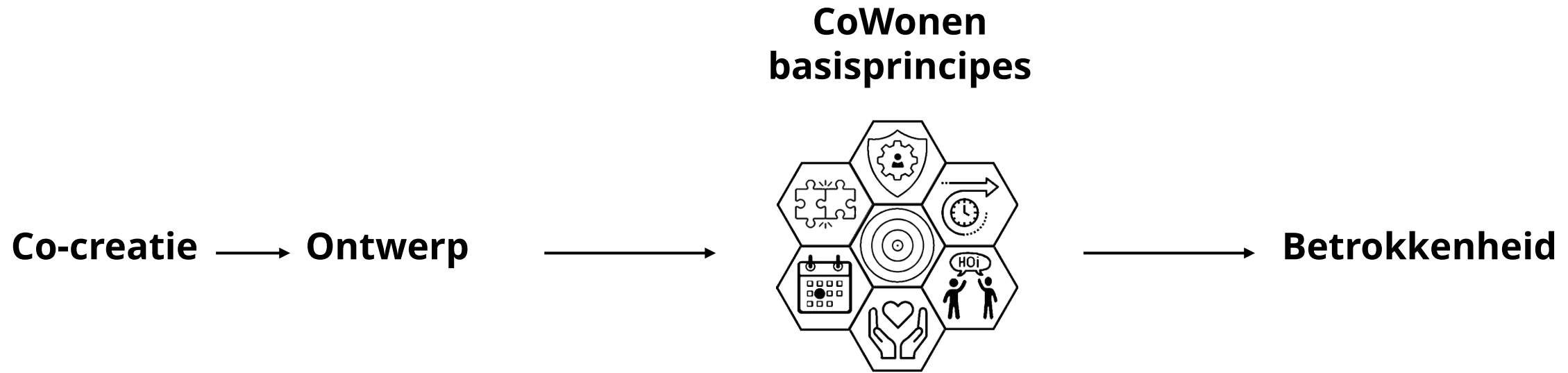
Routing is ontmoeting

Ontwerpen met “moet” en “mag”

Sociaal Ruimtelijke Schaalniveaus

Ontwerpen voor betrokkenheid

Ontwerpen met schaalniveaus

CoWonen Activiteiten Workshop

Zo vroeg mogelijk al in co-creatie.

Voordat dat je in ruimtes gaat denken.

Denk ik activiteiten.

Per sociaal ruimtelijk schaalniveau?

Wat wil je doen, en delen, met wie?

CoWonen Activiteiten co-creatie workshop

CoWonen Activiteiten Workshop

1: Bedenk voor elke activiteit het schaalniveau

1: Bedenk voor elke activiteit het schaalniveau

Ontbijten	Kleren wassen	Vrijen
Sporten	Je fiets parkeren	Badkamer gebruiken
Avond eten	Dure fiets parkeren	Auto parkeren
In de avondzon zitten	Kinderen laten spelen	Kinderen opvoeden
In de ochtendzon zitten	Tuinieren	Moestuinen
Timmeren/ houtbewerken/ klussen	Naar de wc gaan	Schilderen
Kleren drogen en strijken	Klusdag	Dure fiets parkeren
Gasten laten logeren	Thuis werken	Spelletjes spelen
Persoonlijke spullen opbergen	Vergaderen met ALV / VVE	Vergaderen met commissie
Muziek maken	Een film kijken	TV kijken
Mee doen met community activiteit	Organiseren van community activiteit	Buurt activiteiten organiseren

The diagram illustrates the process of assigning a scale level to activities. Arrows point from specific activities in the table to corresponding activity cards:

- Blue card:** Points to 'Vrijen'.
- Orange card:** Points to 'Badkamer gebruiken'.
- Yellow card:** Points to 'Schilderen'.
- Green card:** Points to 'Spelletjes spelen'.
- Green card (bottom):** Points to 'Buurt activiteiten organiseren'.

Each card has the following structure:

- Header:** A colored rectangular box.
- Field 1:** 'van:' followed by a line for input.
- Field 2:** 'keer per:' followed by a line for input.
- Footer:** A row of three circles, with the middle circle containing a house icon.

CoWonen Activiteiten Workshop

2: Bespreek de kenmerken van de activiteit?

- Moet of mag het?
- Is het spontaan of gepland?
- Hoe vaak doe je het?
- Maakt het herrie?
- Moet het ervoor stil zijn?
- Moet het uit het zicht?
- Wat is er nog meer voor nodig?

CoWonen Activiteiten Workshop

2: Bespreek de kenmerken van de activiteit?

Moet of mag het?

Is het spontaan of gepland?

Hoe vaak doe je het?

Maakt het herrie?

Moet het ervoor stil zijn?

Moet het uit het zicht?

Wat is er nog meer voor nodig?

Gardening

from: *Garden committee*

Garden
Garden tools
Shed
Sun
Outdoor water tap

2

time(s)
per:

month

CoWonen Activiteiten Workshop

3: Geef de activiteiten een ruimte.

Enveloppen zijn ruimtes

Welke activiteiten kunnen samen?

Puzzel en bespreek?

- Wordt elke ruimte genoeg gebruikt?
- Wat heeft de ruimte allemaal nodig?
- Waar zou deze ruimte moeten zijn?
- Heeft de ruimte altijd hetzelfde niveau?
- Wie is er verantwoordelijk voor de ruimte?
- Hoeveel m2 moet de ruimte ongeveer hebben?

Schrijf de eigenschappen op

Dat is een eerste PvE!

PvE envelopjes met activiteiten

PvE in tabel

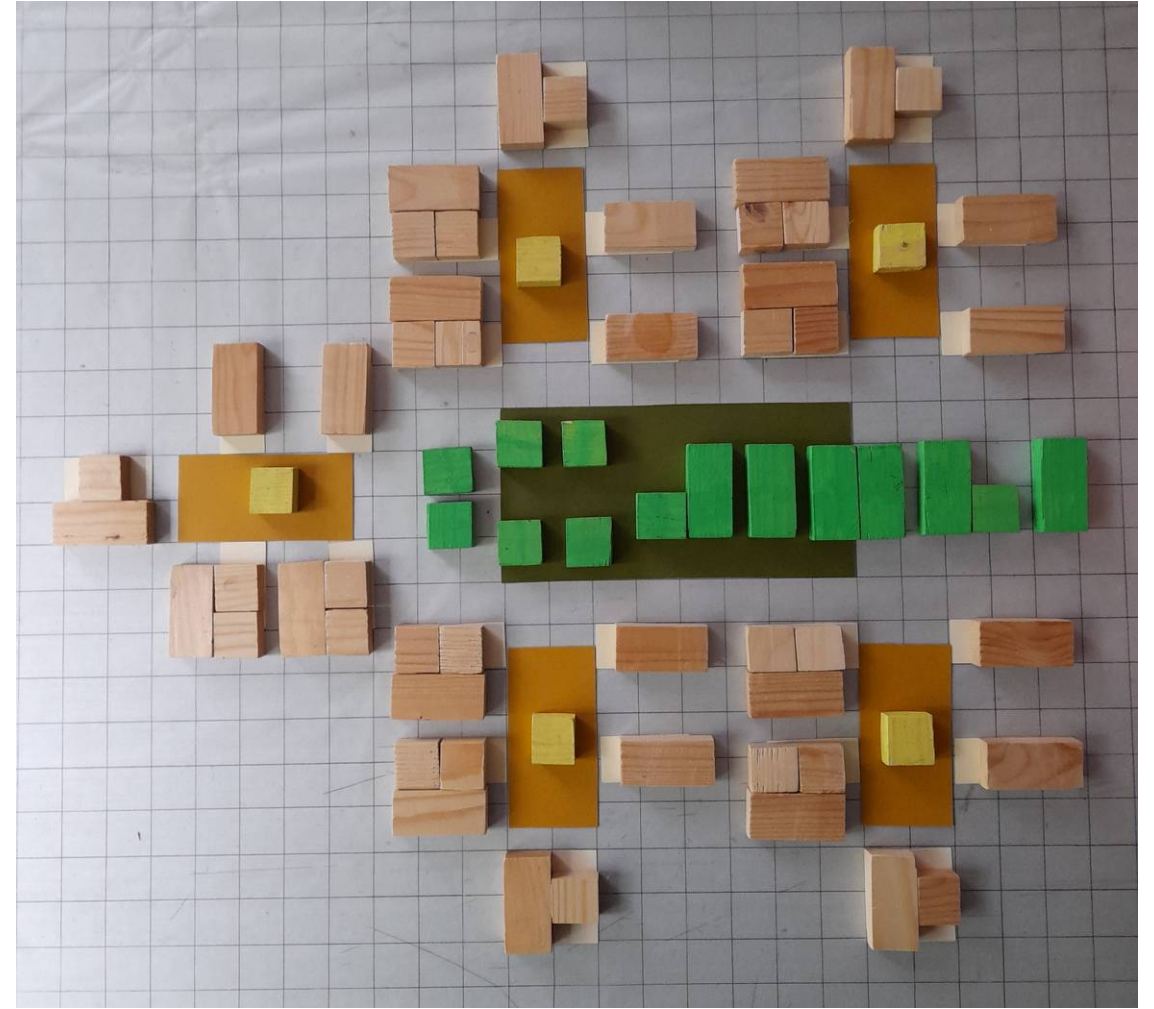
	Wat	Moet / Mag	Plan?	Loud	silent	Zicht	Wat gaan daar doen	Voorzieningen , opmerkingen en wensen	~m²
IN	Intieme ruimtes						Slapen, douchen, omkleeden, terugtrekken, etc.	Slaapkamers, badkamers Eventueel berging naast badkamer voor vergroten badkamer.	8x45 8x65 8x85
HH	Ruimtes huishouden						koken, eten, etc. Met gezin zijn Spullen opbergen	Keuken, woonkamer, hal	
CR	Verbrede galerij/ leefcorridor						In de zon zitten Kinderen laten spelen Buren ontmoeten	In verbinding met clusterhuiskamer Plek om te zitten Groen uitzicht zou leuk zijn	Min. 1.5m wide
SL	Cluster huiskamer						Tv kijken, samen eten, bordspellen, spelen kinderen, koffie moment Paar gasten ontvangen	Per 5 huishoudens Niet als een cluster alleen uit gezinswoningen bestaat. Keuken met (gedeelde) apparatuur, koelkast, aanrecht/gootsteen, tafel stoelen en zitbank.Eventueel speelplek, kinderen.	4 x20
GR	Logeerkamer						Kortdurend verblijf voor familie, vrienden	2x1persoonsbedden Kleine badkamer	2x20
GA	Logeestudio/ appartement						Langdurend verblijf, bijv. volwassen kinderen,	Kleine studio, gestoffeerd, met kitchenette en douche/wc	2x25
SR	Geluid-geïsoleerde ruimte						Oefenruimte luide muziek maken, repetitie band Yoga, meditatie	In praktijk wordt deze weinig gebruikt, dus liefst combinatie met andere functies. Muziekinstrumenten achter een gordijn Ruimte op slot i.v.m. instrumenten	-20
AT	Atelierruimte						Schilderen en hobbies	Lichtinval is belangrijk (van noorden en van boven)	-20
SP	Sportruimte (binnen)						Sporten Wellicht revalidatie	Wellicht ook te gebruiken voor fysio of zorg. Berguimte met gordijnen voor apparatuur.	-20
GH	(dak)kas						binnen/buiten zijn	Zitplek, eventueel kruidtuin	-50
WA	Wasruimte						Wasmachines Was drogen, strijken	Aan de lucht drogen kost veel ruimte misschien toch deels wasdrogers	-50
ES	Community evenementen ruimte						ALV Koffie/theemoment (Privé)-feest geven Feestdagen vieren Buurtkantoor/werkhub Evenementen met buurt	Flexwanden in ruimte te verdelen: overleg, thuiswerk Ruimte voor ong. 50 leden (in dubbel hoofijzer/cirkel) Relatie met buiten 2 toiletten (1 rolstoeltoegankelijk) mét hal Berguimte: opklapbare tafels, stoelen Vaste meubels: Kast, Piano, printer, Projectiemogelijkheid Keuken: kookegelegenheid voor 50 p. afwas, koffie	-100
LO	Lobby, trappenhuis, lift						Postpakketten ontvangen Droog thuis komen en vertrekken (overkapping).	Postvakken, pakket kluis, hondenföhn, Honden speelplaats Evt. zijje	-20
VG	Collectieve (moes)tuin						Moestuïneren Buitenspeelruimte In het zonnetje zitten Alleen buiten zijn Vuur maken	Gereedschap, bewatering, spoelbak, kweektafels voor stekken , evt. kas, trampoline, bankjes, zandbak, rustige plekjes. Misschien een vuurplek met lange schoorsteen en/of pizza-oven, opbergen tuingereedschap, composthoop Afval weggooien	Min. 100
DY	Schuur/ Klusruimte/ Opbergruimte						Fietsen, honden en andere grote dingen te wassen. Houtbewerken,	Ruimte is niet verwarmd, warm en koud water, afzuiging, gereedschap, werkbank, opbergruimte voor lopende projecten Gereedschap (zagen, boren, ladder), restmaterialen	-25
BI	Fietsstalling							Ieder 2 plekken, op loopafstand.	-100
CR	Parkeren							Voor paar deelaautos. Op loopafstand woning	-200
SQ	Buurtplein/tuin						Buurt ontmoeten	Een buitenruimte waar de buurt zich welkom voelt	>100

CoWonen Veld & Volume Workshop

1. Boomstructuur maken

Leg met de velden de boomstructuur neer

Voeg de volumes toe per schaalniveau

CoWonen Veld & Volume Workshop

2. Maak varianten op een kavel

CoWonen Veld & Volume Workshop

2. Maak varianten op een kavel

Zitten alle kwaliteiten er in?

- Niet te grote sprongen in schaalniveaus?
- Routing is ontmoeting?
- Nu-even-niet route?
- Mag ruimtes bij moet ruimtes?
- Overgangszones?

En heb je negatieve bijvangst?

- Schaduw?
- Restruidtes?
- Te hoog?

En positieve bijvangst?

- Uitzicht?

Past jullie opzet in het bestemmingsplan?

CoWonen Veld & Volume Workshop

3. En deel trots je uitkomsten!

CoWonen Veld & Volume Workshop

4. Schrijf de bevindingen op

Pas eventueel je PvE aan

En daarna...

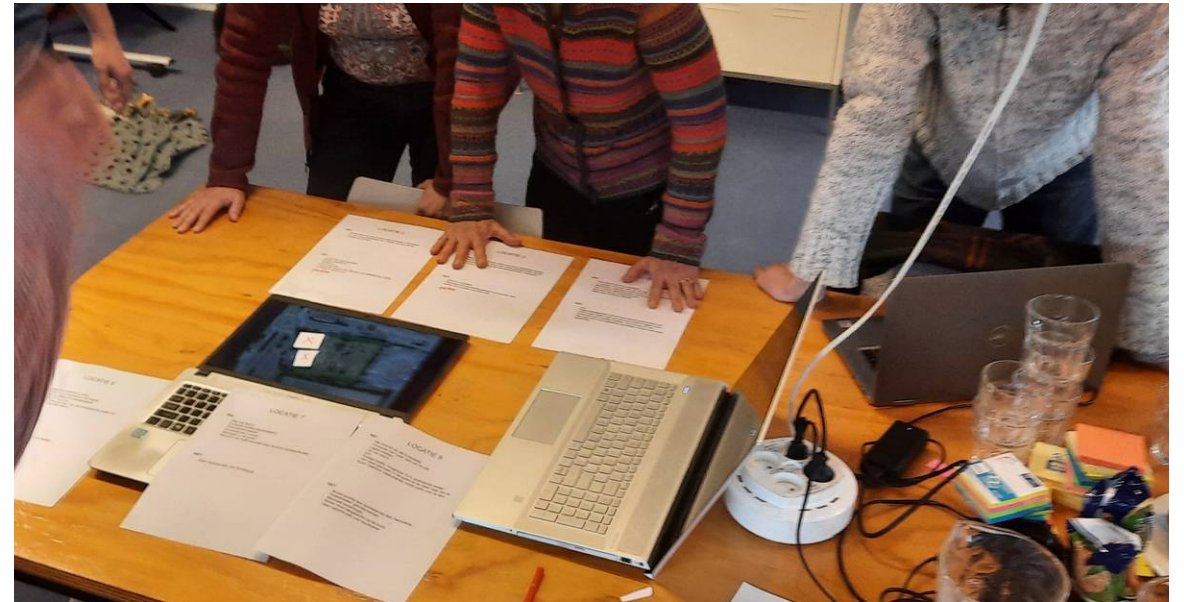
Rekenen en tekenen

(Laat) je PvE doorrekenen

Ga met een architect aan de slag

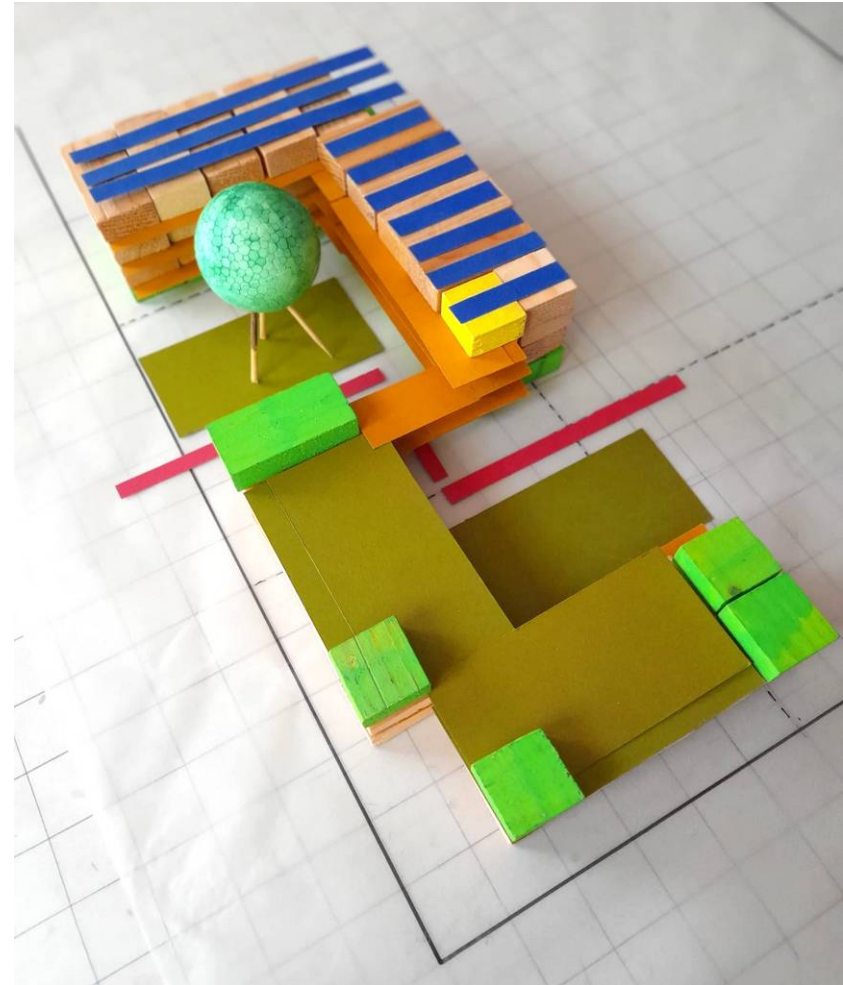
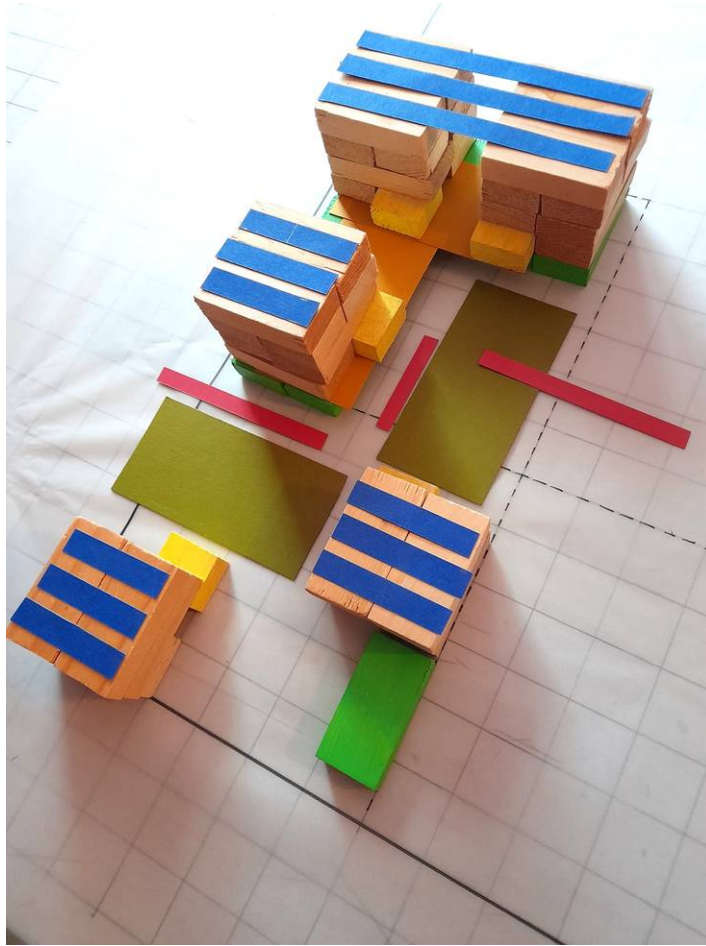
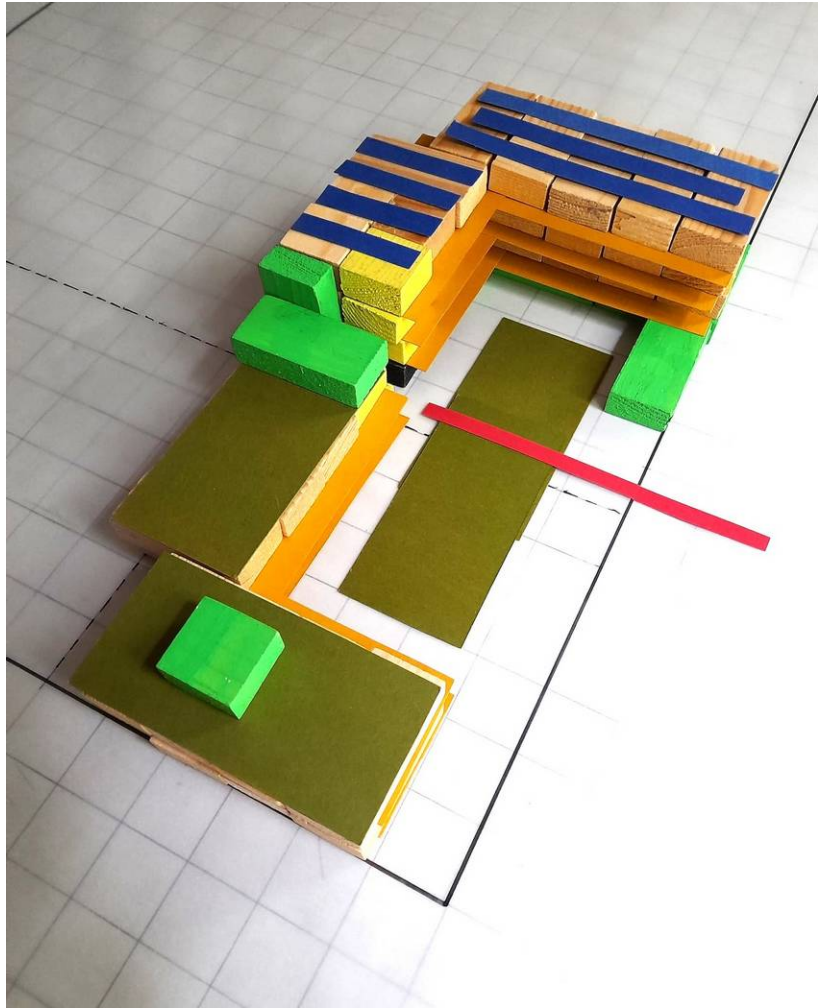
Bespreek je PvE met andere stakeholders

En pas eventueel weer aan, met workshops
maar verlies niet je visie uit het oog!

En weer verder puzzelen

Architect steeds meer aan zet

En geniet van het proces!

